

О. І. Марчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ВИСВІТЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА ОГІЄНКА В УРЯДОВИХ СТРУКТУРАХ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОСЛІДНИКІВ 1991-1999 рр.

Аналізуються дослідження науковців з висвітлення багатовекторної діяльності І. Огієнка на посадах міністра освіти та міністра ісповідань, Головноуповноваженого уряду УНР періоду Директорії в українському державотворенні початку ХХ століття.

Ключові слова: огієнкознавство, історики, вчені, Головноуповноважений, міністр освіти, міністр ісповідань, уряди Директорії УНР.

Діяльність І. Огієнка в урядових структурах за Директорії УНР є одним із найбільш цікавих періодів у його, поки що не до кінця з'ясованій, самовідданій праці в контексті українського державотворення початку ХХ ст. Бути держслужбовцем високого рангу в революційну добу було почесною і разом з тим важкою справою, оскільки з'являлася величезна відповідальність за виконання складних обов'язків в ім'я 35-мільйонного народу. Сьогодні, в умовах реформування сфери державного управління, важливо враховувати попередній державотворчий досвід, зокрема 1917-1920 рр., до вироблення якого причетний Іван Огієнко.

До осмислення праць про І. Огієнка в контексті історичної огієнікани із зазначеної тематики у тій чи іншій мірі зверталися в 90-х роках ХХ століття такі науковці, як В. Ляхощкий [81, 88], І. Тюрменко [82], у ХХІ ст. – І. Тюрменко [83], О. Завальнюк [9;84;89;90], С. Копилов [9], В. Прокопчук [85], Н. Жук [86], М. Мандрик [87].

Метою статті є проаналізувати доробок вітчизняних вчених щодо висвітлення державницької роботи І. Огієнка в урядових структурах за Директорії УНР і з'ясувати аспекти, які потребують дослідження.

Значна частина дослідників життєвого шляху І. Огієнка, починаючи з 90-х років, приділяла увагу державному напрямку його діяльності. На науково-теоретичній конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження» (1992) було виголошено 8 доповідей з понад 120-ти в яких аналізувалися різні складові його управлінської діяльності, про освітню сферу писали О. Городецький, який, високо оцінюючи роль І. Огієнка стверджує, що «незважаючи на тривалу історичну дистанцію, що відділяє нас від того часу, багато положень згаданих праць та документів [авторства цього діяча – О.М.], їхній дух співзвучний реальним потребам сьогодення» [1, с.12]; С. Дмитрієв і О. Завальнюк висвітлювали зусилля І. Огієнка щодо розробки і реалізації законопроектів, спрямованих на підтримку функціонування шкіл, впровадження безкоштовного навчання та національного духу у навчально-виховний процес [2, с.14]; І. Тюрменко, висвітлюючи його досягнення, вдало наводить гасло міністра освіти про те, що «без учителя буде руйнуватися школа, а значить руйнування знань і сама культура» [3, с.12]; О. Завальнюк в розвідці про українізацію освітнього та духовного процесу 1918-1920 рр. зробив до висновку про те, що міністр І. Огієнко невтомно працював над тим, аби українська мова та багата українська спадщина зайняли

в державі і суспільстві гідне місце [4, с.66]. Церковну діяльність І. Огієнка розглядали: А. Колодний, який проаналізував огієнківський концепт «без церкви свідому українську націю не створиш» [5, с.20]; В. Плисюк і О. Козловська – в контексті боротьби за відродження української церкви [6]. Інші доповіді стосувалися співпраці І. Огієнка з Українським Червоним Хрестом (1919 р.) [7] та, одна із перших, якщо не перша, діяльності періоду Головноуповноваженого (ГУ), у якій увага приділена врегулюванню спірних питань з польською владою [8, с.67]. Загалом конференція стала прямим і незатерченим свідченням того, що «лід тоталітарної кризи почав танути», і наукова спільнота закономірно була в авангарді цього процесу. Як згадує сьогодні один із її учасників, «це був прорив у становленні наукового огієнкознавства» [9, с.6-7]. Дійсно, дослідники провели значну роботу пошуку фактичного матеріалу, чому посприяли відкриття спадщини, плюралізм думок, величезне прагнення з'ясувати об'єктивний погляд на власну історію та повернути із забуття плеяду національних діячів.

Гідним продовженням започаткованих огієнкознавчих пошуків стали бібліографічно-тематичні розвідки вчених, як про самого І. Огієнка, так і частково його внесок у діяльність урядових структур. Мова йде про напрацювання С. Гальченка [10], А. Марушкевич [11], Н. Захлюпної [12], В. Пащенко [13], О. Завальнюка [14;15;16], М. Тимошика [17;18;19], М. Кудрявцева, В. Мацька [20], І. Тюрменко [21], С. Кармалюка [22], А. Копилова [23], В. Тергичка [24], А. Опрі [46], В. Лозового [47], Б. Кушніра [48], та ін. Головні акценти у цих працях зроблені на поглиблення життєпису І. Огієнка, висвітлення його діяльності із розвитку церкви, державних структур та національно-визвольного руху.

Найбільш плідні наукові здобутки в огієнкознавстві, зокрема, щодо з'ясування праці на державних посадах в урядах доби Директорії, було отримано в другій половині 90-х рр. ХХ ст., коли, за влучним висловленням І. Тюрменко, відбувся «огієнкознавчий бум», адже стрімко йшло «первісне нагромадження наукового матеріалу» [83, с.5]. Вчені зуміли опрацювати чимало цього документів та створити оригінальні наукові праці, провести наукові конференції та читання, присвячені спадщині І. Огієнку, зокрема, «Іван Огієнко й утвердження гуманітарної науки та освіти» (1997), «Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1997) в контексті українського національного відродження (1997), «Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) і виховання національно свідомої особистості» (1997) та інші. Їх особливістю стало активне залучення істориків, праці яких зайняли провідне місце в огієнкознавстві. Історіографію цього періоду можна умовно поділити на чотири складові: 1) освітню (міністр освіти), 2) церковну (міністр ісповідань), 3) урядово-представницьку (Головноуповноважений уряду УНР) та 4) державницько-концептуальну.

Освітній аспект діяльності І. Огієнка з'ясували: О. Машевський [25], який зробив спробу узагальнити його роботу з питань організації вищої освіти 1917-1920 рр.; В. Майборода [26] висвітвив широкий спектр діяльності міністра освіти України та її основні напрямки (відродження української освіти, мови, підручників, правопису тощо). Стаття О. Завальнюка проливає світло на не сповнені з'ясовані аспекти міністерської праці І. Огієнка, зокрема, автор запропонував власну обґрунтовану періодизацію, яка складається з 4 етапів – Київського (2-31 січня), Вінницького (1-22 лютого), Кам'янецького (24 лютого-27 березня), Галицького (28 березня-25 квітня) [27, с.13-14]. Г. Вонсович у своїй публікації коротко подав найбільші досягнення міністра народної освіти, а саме втілення в життя засад національної освіти, впровадження літературної мови в заклади освіти, держустанови та військово [32, с. 105]. Важливими є спроби загаль-

ного осмисленням внеску І. Огієнка в розбудову системи освіти, реалізовані у працях Я. Козачка [35], А. Романюка [43], В. Яковенко [45] Л. Ляхощкої [50], В. Ляхощкого [51], та творення українського національного шкільництва Т. Усаченко [37]. Логічним продовженням дослідницьких пошуків освітньої діяльності І. Огієнка є публікація А. Пижики, у якій подано процес реформування системи освіти в добу Директорії, зокрема за міністра І. Огієнка [77]. Понад десятків наукових праць, які висвітлюють його роботу на чолі міністерства освіти УНР стосувалися українізації навчального процесу, підтримки науково-педагогічних працівників, студентів, освітніх установ, налагодження друку українських книг, примноження матеріально-технічної бази навчальних закладів тощо.

Церковний напрямок знайшов відображення в пошуках різних дослідників. З. Тіменник з'ясував важливий методологічний аспект огієнківської концепції автокефалії (як фактично безперервного явища з дуже нерівномірними періодами розвитку) [34, с.67]. В. Лозовий висвітлив національно-церковну діяльність І. Огієнка в кам'янецьку добу Директорії УНР [42]. В. Ляхощкий [62] та Л. Пиллявець [63] проаналізували різні управлінські і богослужбові аспекти діяльності І. Огієнка на чолі Міністерства ісповідань УНР, показали його цілеспрямовану працю з українізації церкви, перекладання богослужбових книг та підтримку УАПЦ. Важливі дослідження у цьому напрямку зробили також М. Тимопник [69; 70] та І. Тюрменко [76]. Дослідники значну увагу приділили внеску міністра ісповідань І. Огієнка в церковну сферу УНР, намагання її реформувати (українізація, структуризація тощо) та постійне прагнення підтримувати розбудову УАПЦ, незважаючи на несприятливі суспільно-політичні умови 1919-1920 рр.

Напрацювання І. Огієнка на посаді Головноуповноваженого уряду УНР були предметом дослідження значної кількості істориків, зокрема А. Заводовського [30] та В. Ляхощкого [52], які зробили переконливий висновок, що посада ГУ відіграла важливу роль у боротьбі за збереження української державності [30, с.88]. Ґрунтовне дослідження, з використанням багатьох історичних джерел щодо висвітлення пошуку і реалізації шляхів взаємодії ГУ з польською адміністрацією у Кам'яні-Подільському, виконав О. Завальнюк. Він довів, що І. Огієнко гідно виконував покладені на нього державою обов'язки, пов'язані із захистом населення, майна, підтримкою життєдіяльності осередку державності, наголошуючи, що добитися повного вирішення цих проблем було вкрай важко [49]. А. Копилов проаналізував погляди І. Огієнка на польську військову присутність у Кам'яні-Подільському та її негативні наслідки (1919-1920 рр.) [59]. Важливим є джерелознавчий аналіз В. Ляхощкого архівного фонду ГУ уряду УНР на Поділлі [58] та певною мірою пов'язаних з ним нових матеріалів фонду Українського Державного Університету в Кам'яні-Подільському [74]. Найбільш повно цей період діяльності І. Огієнка висвітлила І. Тюрменко [78; 79]. Крок за кроком, вона дослідила широку сферу діяльності ГУ, зокрема, реалізацію його програми адміністративно-управління (комітет, референтура, громадсько-політична рада тощо) та в міру можливості суспільно-політичні, економічні і кадрові проблеми. Дослідниця дійшла висновку, що «... найпліднішими в діяльності І. Огієнка були вісім місяців – з листопада 1919 по липень 1920 р...» [79, с.110]. В підсумку названі вчені зуміли частково опрацювати, засекречені до 1991 р., архівні матеріали, розкрити коло різноманітних питань які вирішував ГУ, показати процес функціонування обмежено осередку української державності в умовах польської окупації, виокремити особистий внесок І. Огієнка в його (осередку) життєдіяльність.

Державницько-концептуальну складову діяльності І. Огієнка вивчали: П. Кононенко, котрий проаналізував його ідеологічно-державотворчі напрацю-

вання, виділивши 6 компонентів, починаючи від особистих якостей і завершуючи держрботою [36]; О. Завальнюк (звернувся до політичної діяльності на Поділлі, слушно вважаючи, що вона була спрямована на збереження української державності, реформування її на демократичних засадах заради майбутнього) [38]; М. Тимошик [33], М. Слободян [39] та В. Майборода [61] (у їх статтях весторонньо висвітлено засади державницької роботи І. Огієнка), а М. Багмет [60] проаналізував основні складові його світогляду. У цьому контексті оригінальною є стаття І. Тюрменко, де розкривається процес формування суспільно-політичних поглядів і державницьких переконань І. Огієнка [75]. О. Завальнюк, який дослідив співпрацю І. Огієнка з С. Петлюрою на ниві державотворення, вказує на її несистематичний характер і наголошує, що «найбільш плідною вона була з кінця 1919 до літа 1920 р., коли І. Огієнко ... був представником виконавчої влади на зайнятій поляками території Поділля» [28, с.74]. З цим соліданий В. Ляхощкий, який вперше опублікував нові документи з ІЦДАВО України [29]. Ж. Ананко вважає, що співпраця цих особистостей зумовлена як спільністю поглядів, так і єдністю державотворчо-громадської позиції [41]. В. Лозовий, комплексно висвітлюючи кам'янець-подільський період політичного життя І. Огієнка, наголошує, що він був одним із лідерів «легальної опозиції» політичному курсу соціалістичного Кабінету Б. Мартоса, ініціатором меморандуму діячів Поділля, активним діячем УНС та організатором в місті філії Українського Червоного Хреста [31]. І. Мартинок у своїй розвідці розглядає І. Огієнка як ідеолога української державності [40]. М. Тараненко проводить думку що він завжди був «переконаним борцем за ідеали свого народу» [44]. Проаналізовано внесок І. Огієнка, як ГУ, у відстоювання інтересу К-ПДУУ перед польською владою [56], взаємодію вишу з українським урядом у той період [57]. Цінними є спроби М. Тимошика [64-68] та І. Тюрменко [71-73] виробити загальний, зважений погляд на державницьку роботу І. Огієнка. Найбільше уваги науковці зосередили на ролі І. Огієнка у теоретичному розробленні і практичному втіленні низки державотворчих ідей. Вчені намагалися здебільшого комплексно розглянути його діяльність на різних посадах в урядових структурах УНР доби Директорії і скласти про неї цілісну думку.

У 1990-х рр. з'явилися й монографічні видання про державницьку діяльність Івана Огієнка. М. Тимошик у «Голгофі Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності» вперше в українській історіографії комплексно підійшов до висвітлення життєвого шляху про цього діяча. Один із розділів цієї праці присвячено висвітленню державотворчим аспектам в добу Української революції. Загалом, дослідження, виконане на основі вітчизняних (переважно львівських) та іноземних архівних матеріалів, значно відрізняється від попередніх, менших за обсягом тематичних розвідок, читається легко та містить цінну наукову інформацію [53]. Б. Андрусичин у своїй монографії дослідив ставлення уряду УНР доби Директорії до релігії, церкви та подає панорамну картину протистояння прихильників РПЦ і Автокефальної УПЦ. Автор опрацював велику кількість джерел, архівних матеріалів із ІЦДАВО і ІЦДАГО України, Держархіву Київської області, значну увагу приділив державно-церковній діяльності І. Огієнка [54]. Помітне місце займає монографічна праця З. Тіменка «Іван Огієнко (митрополит Іларіон).1882-1972: Життєписно-бібліографічний нарис», де частково йдеться про роботу І. Огієнка в держструктурах УНР [55]. Своєрідним підсумком наукових пошуків історичного огієнкознавства 90-х рр. XX століття стала монографія І. Тюрменко «Державницька діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона)» [80]. З-поміж 5 розділів виділяється «Іван Огієнко і Українська революція», де глибоко проаналізовано основні на-

працювання І. Огієнка на різних посадах (міністр освіти, ісповідань та ГУ). Варто погодитися з автором, що важливими для І. Огієнка в освітній сфері стали запровадження реформ (створення національної вищої, нижчої та середньої шкіл, підтримка педагогічних працівників, часткова українізація закладів освіти тощо), у церковно-релігійній – українізація церкви, підтримка УАПЦ, на посаді ГУ – збереження національної державності. «Українська революція привела в рух усе суспільство, – влучно підсумувала І. Тюрменко, – відкривши великі можливості для творчої праці. Саме в цей час І. Огієнко розкриває свої організаторські й адміністративні здібності, віддаючись сповна служінню Українській державі як ректор Кам'янець-Подільського університету, міністр освіти та віросповідань в уряді Директорії, Головувповноважений уряду УНР» [80, с.102]. Ця праця, високо оцінена в науковому середовищі, продовжує залишатися особливо актуальною сьогодні, в період реформування нашого суспільства.

Отже, українська історична наука, звільнившись від пильного «ока» тоталітарного режиму, з ентузіазмом взялася повертати своїх національних Героїв, гідне місце серед яких посідає Іван Огієнко. Дослідження його державницької діяльності почалися відразу після здобуття Україною незалежності, адже молода держава відчувала велику потребу у прикладах гідного служіння національним інтересам державними службовцями високого рангу, а також їх наслідування у сучасних умовах. Наукові напрацювання 90-х рр. ХХ ст. охоплюють різні складові державницької роботи І. Огієнка в освітній, церковно-релігійній, урядово-представницькій та державницько-концептуальній. Найбільший внесок у цей процес зробили І. Тюрменко, М. Тимошик, О. Завальнюк, В. Ляхощкий, З. Тіменик, А. Копилов, В. Лозовий та інші вчені. Важливим досягненням для суспільно-наукового життя стала поява перших монографічних видань М. Тимошика, З. Тіменика, Б. Адрусишина, особливо, І. Тюрменко. Проаналізована література присвячена державницькій діяльності І. Огієнка свідчить про величезні зрушення у науковому вивченні цієї постаті, разом з тим потребують продовження дослідження такі аспекти, як поглиблене висвітлення діяльності із реалізації освітньої концепції, особливостей реформування церковно-релігійної сфери та глибше з'ясування усіх напрямків діяльності ГУ на Поділлі. Їх дослідження дасть змогу повніше і рельєфніше з'ясувати роль І. Огієнка у державотворчих процесах, її загальнонаціональне значення і представити українському суспільству набагато змістовніші розділи наукової біографії життя та діяльності цієї поважної постаті на батьківщині.

Список використаних джерел:

1. Городецький О. До питання про освітянську діяльність І. Огієнка / О. Городецький // Тези доповідей науково-теоретичної конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність ІІ. Огієнка в контексті українського національного відродження» (до 110-річчя від дня народження). – Кам'янець-Подільський : Видав. відділ. фірми «Імідж», 1992. – С. 12-13
2. Дмитрієв С. Іван Огієнко – міністр народної освіти УНР / С. Дмитрієв, О. Завальнюк // Тези доповідей науково-теоретичної конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність ІІ. Огієнка в контексті українського національного відродження» (до 110-річчя від дня народження). – Кам'янець-Подільський : Видав. відділ. фірми «Імідж», 1992. – С. 13-15.
3. Тюрменко І. І. Огієнко і відродження національної школи в Україні (1918-1920) / І. Тюрменко // Тези доповідей науково-теоретичної конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність ІІ. Огієнка в контексті українського на-

- ціонального відродження» (до 110-річчя від дня народження). — Кам'янець-Подільський : Видав. відділ. фірми «Імідж», 1992. — С. 15-16.
4. Завальнюк О.І. Огієнко // українізація освітнього та духовного життя в 1918-1920 рр. / О.І. Завальнюк // Тези доповідей науково-теоретичної конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження» (до 110-річчя від дня народження). — Кам'янець-Подільський : Видав. відділ. фірми «Імідж», 1992. — С. 65-66.
 5. Колодний А. І.І. Огієнко — ідеолог українського православ'я / А. Колодний // Тези доповідей науково-теоретичної конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження» (до 110-річчя від дня народження). — Кам'янець-Подільський : Видав. відділ. фірми «Імідж», 1992. — С. 20-21.
 6. Плисюк В. І. Огієнко — борець за відродження української церкви / В. Плисюк, О. Козловська // Тези доповідей науково-теоретичної конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження» (до 110-річчя від дня народження). — Кам'янець-Подільський : Видав. відділ. фірми «Імідж», 1992. — С. 23-25.
 7. Головка О. І.І. Огієнко та Український Червоний Хрест (1919 р.) / О. Головка // Тези доповідей науково-теоретичної конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження» (до 110-річчя від дня народження). — Кам'янець-Подільський : Видав. відділ. фірми «Імідж», 1992. — С. 36-37.
 8. Климчук О. Діяльність І.І. Огієнка на посаді головноуповноваженого уряду УНР / О. Климчук // Тези доповідей науково-теоретичної конференції «Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка в контексті українського національного відродження» (до 110-річчя від дня народження). — Кам'янець-Подільський : Видав. відділ. фірми «Імідж», 1992. — С. 67-68.
 9. Копилов С. Основні напрямки огієнкознавчих студій істориків в Україні (1990-і рр.) / С. Копилов, О. Завальнюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Сер.: історична. — Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2017. — Вип. XIII. — С. 5-23.
 10. Гальченко С. Подвижник церкви і науки / С. Гальченко // Слово і час. — 1992. — №1. — С. 45-46.
 11. Марушкевич А. Суспільно-історичні умови життя та просвітницької діяльності І. Огієнка / А. Марушкевич // Розбудова держави. — 1994. — №4. — С. 54-59.
 12. Захлопана Н. Іван Огієнко. Життя і діяльність / Н. Захлопана // Іван Огієнко (незабутні імена української науки): тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 110-річчю від дня народження професора Івана Огієнка (26-27 травня 1992 р.). — Львів, 1992. — Ч. I. — С. 81-88.
 13. Пашенко В. Іван Огієнко / В. Пашенко // Історія України в особах: XIX-XX ст. — К. : Україна, 1995. — С. 289-296.
 14. Завальнюк О. Кам'янець-Подільське Кирило-Методіївське братство і боротьба за самостійну українську православну церкву в 1919-1920 роках / О. Завальнюк // Науково-практична конференція «Культура України і слов'янський світ»: тези доповідей та повідомлень. — К., 1992. — Ч. I. — С. 48-51.
 15. Завальнюк О. І. Огієнко у Вінниці / О. Завальнюк // Тези доповідей дванадцятій Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. — Вінниця, 1993. — С. 43-44.
 16. Завальнюк О. Петров М. Кам'янець-Подільський — іррегулярний державний і політичний центр УНР в 1919-1920 рр. / О. Завальнюк // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції. — Кам'янець-Подільський, 1995. — С. 299-303.
 17. Тимошик М. Іван Огієнко: маловідомі сторінки життя та творчості / М. Тимошик // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 1995. — Вип. 2. — С. 294-315.

18. Тимошик М. «Смирненний богомалець за краю долю українського народу»: маловідомі сторінки життя й діяльності Івана Огієнка / М. Тимошик // Огієнко І. (митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. – К. : Наша культура, 1995. – С. 7-47.
19. Тимошик М. Огієнко Іван / М. Тимошик // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника. – Львів : Львівська наук. біб-ка ім. В. Стефаника, 1995. – Вип. 2. – С. 154-157.
20. Кудрявцев М. Іван Огієнко – церковний діяч на Поділлі / М. Кудрявцев, В. Мацько // Поділля і Волинь у контексті історії українського національного відродження : науковий збірник. – Хмельницький ; Стара Синява, 1995. – С. 211-216.
21. Тюрменко І. Іван Огієнко – митрополит Іларіон / І. Тюрменко // Укр. іст. журн. – 1995. – №2. – С. 79-92.
22. Кармалюк С. Іван Огієнко – голова Подільського відділу Українського Товариства Червоного Хреста / С. Кармалюк // Духовні витоки Поділля: Творчі історії краю: матеріали міжнар. наук. конф., 9-11 верес. 1994 р., м. Кам'янець-Подільський. – Хмельницький : Поділля, 1994. – Ч. 1. – С. 314-315.
23. Копилов А. Українські державні інституції в Кам'янці-Подільському восени 1919 – влітку 1920 року: [За кн. І.І. Огієнка «Рятування України»] / А. Копилов // Матеріали ІХ-ої Поділ. іст.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 278-281.
24. Дергач В. До питання про погляди І. Огієнка в контексті національно-визвольного руху України / В. Дергач // Політологічний вісник: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. «Політична думка в Україні: минуле і сучасність», 1-4 лют. 1993 р. – Київ, 1993. – Ч. 2. – С. 206-213.
25. Машевський О. Іван Огієнко – організатор українського вищого шкільництва в 1917-1920 роках / О. Машевський // Велетень науки: матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). – К. : Четверта хвиля, 1996. – С. 22-26.
26. Майборода В. Іван Огієнко – міністр освіти і мистецтва України / В. Майборода // Велетень науки: матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). – К. : Четверта хвиля, 1996. – С. 97-105.
27. Завальнюк О. Іван Огієнко – Міністр Народної освіти УНР / О. Завальнюк // Іван Огієнко й утвердження гуманітарної освіти та науки в Україні : матеріали доп. і повід. на Всеукраїнській наук.-практ. конф., (4-5 березня 1997 року). – Житомир : Журфонд, 1997. – С. 13-14.
28. Завальнюк О. Державна співпраця І. Огієнка і С. Петлюри у 1919-1920 рр. / О. Завальнюк // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1997. – С. 71-74.
29. Ляхонський В. І. Огієнко і С. Петлюра (з невидрукованого) / В. Ляхонський // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1997. – С. 75-85.
30. Заводовський А. І. Огієнко – Головноуповноважений уряду УНР / А. Заводовський // Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1997. – С. 86-88.

31. Лозовий В. Діяльність І. Огієнка в кам'янецький період Директорії УНР / В. Лозовий // *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1997. — С. 89-90.*
32. Вонсович Г. Політичний вимір творчості І. Огієнка / Г. Вонсович // *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1997. — С. 103-105.*
33. Тимошик М. Іван Огієнко як державотворець (кам'янець-подільський період) / М. Тимошик // *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1997. — С. 14-16.*
34. Тіменник З. Митрополит Іларіон (Огієнко) про церковну автокефалію як процес: методологічний аспект / З. Тіменник // *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1997. — С. 67-68.*
35. Козачок Я. Вклад Івана Огієнка в розбудову системи національної освіти / Я. Козачок // *Духовна і науково-педагогічна діяльність І.І. Огієнка (1882-1972) в контексті українського національного відродження. Наукові доповіді другої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції (18-19 лютого 1997 року). До 115-річчя від дня народження. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1997. — С. 316-320.*
36. Кононенко П. Іван Огієнко – діяч на ниві державотворення / П. Кононенко // *Велетень науки : матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). — К. : Четверта хвиля, 1996. — С. 18-21.*
37. Усатенко Т. Роль митрополита Іларіона (Івана Огієнка) у творенні українського національного шкільництва / Т. Усатенко // *Велетень науки : матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). — К. : Четверта хвиля, 1996. — С. 27-31.*
38. Завальнюк О. Політична діяльність Івана Огієнка на Поділлі / О. Завальнюк // *Велетень науки : матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). — К. : Четверта хвиля, 1996. — С. 32-34.*
39. Слободян М. Іван Огієнко як державотворець / М. Слободян // *Велетень науки : матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). — К. : Четверта хвиля, 1996. — С. 35-36.*
40. Мартишок І. Іван Огієнко – ідеолог української державності / І. Мартишок // *Велетень науки : матеріали Всеукраїнських науково-педагогічних читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка (15-16 січня 1996 року). — К. : Четверта хвиля, 1996. — С. 69-70.*
41. Ананко Ж. Симон Петлюра й Іван Огієнко: державотворчі аспекти взаємин / Ж. Ананко // *Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) виховання національно свідомої особистості (до 115-річчя ювілею видатного вченого) : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (16-17 січня 1997 року). — К. : Вид-во Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка 1997. — С. 13-16.*

42. Лозовий В. Національно-церковна діяльність І. Огієнка в кам'янецьку добу Директорії УНР / В. Лозовий // Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) виховання національно свідомої особистості (до 115-річчя ювілею видатного вченого) : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (16-17 січня 1997 року). – К. : Вид-во Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка 1997. – С. 39-44.
43. Романюк А. Іван Огієнко – ідеолог та організатор національної системи освіти в Україні / А. Романюк // Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) виховання національно свідомої особистості (до 115-річчя ювілею видатного вченого) : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (16-17 січня 1997 року). – К. : Вид-во Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка, 1997. – С. 68-73
44. Тараненко М. Деякі аспекти державотворчої діяльності І. Огієнка / М. Тараненко // Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) виховання національно свідомої особистості (до 115-річчя ювілею видатного вченого) : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (16-17 січня 1997 року). – К. : Вид-во Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка, 1997. – С. 82-87.
45. Яковенко В. І. Огієнко – видатний організатор національної освіти за часів Директорії Української Народної Республіки / В. Яковенко // Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) виховання національно свідомої особистості (до 115-річчя ювілею видатного вченого) : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (16-17 січня 1997 року). – К. : Вид-во Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів ім. Б. Грінченка 1997. – С. 108-111.
46. Опря А. Проблема автокефалії Української Православної Церкви і спроби реалізації її на Поділлі в 1917-1920 роках / А. Опря // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 255-258.
47. Лозовий В. Місцеві органи влади УНР в кам'янецьку добу Директорії (червень-листопад 1919 р.) / В. Лозовий // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 283-284.
48. Кушнір Б. Освітньо-культурні перетворення на Поділлі в 1919 році / Б. Кушнір // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 285-289.
49. Завальнюк О. І. Огієнко і польське адміністрування на території Поділля (листопад 1919 – липень 1920 рр.) / О. Завальнюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, 1997. – Т. 1 (3). – С. 137-152.
50. Ляхощька Л. І. Огієнко і відродження української народної освіти (1918-1920 рр.) / Л. Ляхощька // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Відродження української державності: проблеми історії та культури». – Одеса, 1996. – Ч. 1. – С. 145-46.
51. Ляхощький В. Освітнянський подвиг Івана Огієнка / В. Ляхощький // Початкова школа. – 1997. – №1. – С. 38-42.
52. Ляхощький В. Іван Огієнко – головно уповноважений міністр уряду УНР (1919-1920) / В. Ляхощький // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Відродження української державності: проблеми історії та культури» (13-16 травня 1996 р). – Одеса, 1996. – Ч. 1. – С. 80-81.
53. Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка. Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності / М. Тимошик. – К. : Заповіт, 1997. – 231 с.
54. Андрусишин Б. Церква в Українській Державі 1917-1920 рр. (доба Директорії УНР) : навч. посібник / Б. Андрусишин. – К. : Либідь, 1997. – 176 с.
55. Тименик З. Іван Огієнко (митрополит Іларіон). 1882-1972: життєписно-бібліографічний нарис / З. Тименик. – Львів : Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 1997. – 228 с.
56. Завальнюк О. Польська влада на Поділлі і Кам'янець-Подільський державний український університет (листопад 1919 – липень 1920 рр.) / О. Завальнюк //

- Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: Історичні науки. — К. : Стілоос, 1999. — Т. 3 (5). — С. 311-317.
57. Завальнюк О. Українська влада і Кам'янець-Подільський державний університет (1918-1920 рр.) / О. Завальнюк // Історія України: маловідомі імена, події, факти : збірник статей. — К. : Ін-т іст. Укр. НАН Укр., 1999. — Вип. 9. — С. 200-214.
 58. Ляхощкий В. Фонд головноуповноваженого уряду УНР на Поділлі як джерело дослідження заключного етапу визвольних змагань 1917-1921 рр. / В. Ляхощкий // Студії з архівної справи і документознавства. — К., 1998. — Т. 3. — С. 101-113.
 59. Копилов А. ІІ Огієнко про польську військову присутність у Кам'янці-Подільському у 1919-1920 рр. / А. Копилов // Наук. праці. Історичного факультету. — Кам'янець-Подільський, 1996. — Т. 2. — С. 189-194.
 60. Багмет М. Світогляд та державотворча діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / М. Багмет, Н. Жук // Вересень. — Миколаїв, 1999. — №1. — С. 19-21.
 61. Майборода В. Іван Огієнко як державотворець / В. Майборода // Українська національна ідея: історія і сучасність : науковий збірник. — Житомир, 1997. — С. 17-19.
 62. Ляхощкий В. На чолі Міністерства ісповідань УНР / В. Ляхощкий // Пам'ять століть. — 1998. — №2. — С. 106-122.
 63. Пилявець Л. Огієнко — міністр ісповідань УНР / Л. Пилявець // Ідея національної церкви в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (17-18 жовтня). — Тернопіль, 1997. — С. 112-113.
 64. Тимошик М. «Я все зробив, що міг зробити...» / М. Тимошик // Дніпро. — 1999. — №3-4. — С. 104-120.
 65. Тимошик М. «Все, що мав у житті, він віддав для одної ідеї» / М. Тимошик // Істор. календар на 1997 р. — К., 1996. — С. 14-15.
 66. Тимошик М. Весь вік, весь труд віддав Україні: до 115-річчя від дня народження Івана Огієнка / М. Тимошик // Пам'ять століть. — 1997. — №1. — С. 70-94.
 67. Тимошик М. Подвижник української справи / М. Тимошик // Урядовий кур'єр. — 1997. — 14 січня. — С. 9.
 68. Тимошик М. Уроки Івана Огієнка в контексті нинішніх проблем українського державотворення / М. Тимошик // Іван Огієнко й утвердження гуманітарної науки та освіти в Україні : матеріали доп. і повідомл. на Всеукр. наук.-практ. конф. (4-5 берез. 1997 р.). — Житомир, 1997. — С. 3-4.
 69. Тимошик М. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і Українська Церква / М. Тимошик // Пам'ять століть. — 1998. — №2. — С. 95-107.
 70. Тимошик М. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / М. Тимошик // Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Життєписи великих українців. — К. : Либідь, 1999. — С. 7-61.
 71. Тюрменко І. Життя, віддане народові: Іван Огієнко (митрополит Іларіон) / І. Тюрменко // Історія України. — К., 1999. — №16: квітень. — С. 6-7.
 72. Тюрменко І. Життя, віддане народові: Іван Огієнко (митрополит Іларіон) / І. Тюрменко // Історія України. — К., 1999. — №17: травень. — С. 4-5.
 73. Тюрменко І. Іван Огієнко та його сучасники / І. Тюрменко // Наукові записки: Історія. — К. : Національний університет «Києво-Могилянська академія», 1999. — Т. 14. — С. 65-72.
 74. Ляхощкий В. Невідомі документи про життя Івана Огієнка (на матеріалах фонду Українського Державного Університету в Кам'янці-Подільському) / В. Ляхощкий // Студії з архівної справи та документознавства. — К., 1996. — №4. — С. 107-114.
 75. Тюрменко І. Формування суспільно-політичних поглядів і державницької позиції І. Огієнка / І. Тюрменко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка: Історія. — К. : Київський університет імені Тараса Шевченка, 1999. — Вип. 44. — С. 27-31.
 76. Тюрменко І. Діяльність І. Огієнка на посаді міністра ісповідань в 1920-1923 рр. / І. Тюрменко // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Історія. — К. : Київський університет імені Тараса Шевченка, 1999. — Вип. 44. — С. 57-60.
 77. Пижик А. Реформування системи національної освіти в добу Директорії УНР / А. Пижик. — К. : Бланк-Прес, 1998. — 40 с.

78. Тюрменко І. Іван Огієнко – Головноуповноважений уряду УНР (листопад 1919 – жовтень 1920 рр.) / І. Тюрменко // Укр. іст. журнал. – 1999. – №5. – С. 101-109.
79. Тюрменко І. Іван Огієнко – Головноуповноважений уряду УНР (листопад 1919 – жовтень 1920 рр.) / І. Тюрменко // Укр. іст. журнал. – 1999. – №6. – С. 101-111.
80. Тюрменко І. Державницька діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) : монографія / І. Тюрменко. – К. : Київський університет імені Тараса Шевченка, 1998. – 282 с.
81. Ляхощкий В. До питання про науковість поняття огієнкознавство / В. Ляхощкий // Четвертий Міжнародний конгрес українців. Одеса (26-29 серпня 1999 року) : доповіді та повідомлення: історія. – Одеса ; К. ; Львів, 1999. – Ч. 2. XX століття. – С. 61-67
82. Тюрменко І. Життя та творчість І. Огієнка в сучасній історіографії та джерелах / І. Тюрменко // Наукові записки : збірник праць молодих вчених Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – К., 1999. – Т. 4. – С. 373-386.
83. Тюрменко І. Сучасне вітчизняне огієнкознавство: парадигма розвитку та перспективи дослідження / І. Тюрменко // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Сер: історична та філологічна. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, 2005. – Вип. II. – С. 4-9.
84. Завальнюк О. Огієнкіана в Кам'янці-Подільському: щедрий десятилітній ужиток (огляд наукової збірки «Іван Огієнко і сучасна наука та освіта» 2003-2012 рр.) / О. Завальнюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Сер.: історична та філологічна. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2013. – Вип. X. – С. 308-318.
85. Прокопчук В. Огієнкознавчі дослідження професора О.М. Завальнюка / В. Прокопчук // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Сер.: історична. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2017. – Вип. XIII. – С. 24-32.
86. Жук Н. Висвітлення творчої спадщини І. Огієнка українськими дослідниками 90-х років XX століття / Н. Жук // Наукові праці: політичні науки: науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2001. – №12. – С. 70-72.
87. Мандрик М. Стан висвітлення багатогранної діяльності Івана Огієнка сучасною українською історіографією / М. Мандрик // Наукові праці: Історія, техніка, екологія, філологія, економіка, педагогіка, політичні науки, техногенна безпека, комп'ютерні технології : науково-методичний журнал. – Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2007. – Т. 74. – Вип. 61. – С. 95-100.
88. Ляхощкий В. У контексті сучасної науки (Генеza огієнкознавства, сучасний стан та перспективи) / В. Ляхощкий // Історико-педагогічний альманах. – К. : Академія педагогічних наук України, 2007. – №2. – С. 4-20.
89. Завальнюк О. Ректор Іван Огієнко в українській історіографії / О. Завальнюк // Наукова записка : збірник праць молодих вчених та аспірантів. – К., 2009. – Т. 17. – С. 306-320.
90. Завальнюк О. Українська історіографія національного університетського будівництва у 1917-1920 рр. / О. Завальнюк // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 2011. – Вип. 4: На пошану професора А.О. Копилова. – С. 76-89.

There are analyzed scientist's research on the coverage of Ivan Ohienko's multi-vector activity at the positions of the minister of education, minister of confessions, the chief authorized officer of the UNR during the Directory at Ukrainian state-building period in the beginning of the twentieth century.

Key words: Ivan Ohienko, ohienkography, historians, scholars, chief authorized officer, minister of education, minister of confessions, civil servant, governments of the Directory of UNR.

Отримано: 24.12.2017